

ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN

e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2020 CİLT/VOL: 4 SAYI/ISSUE: 2

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

ÖLÜMCÜL KİMLİKLER

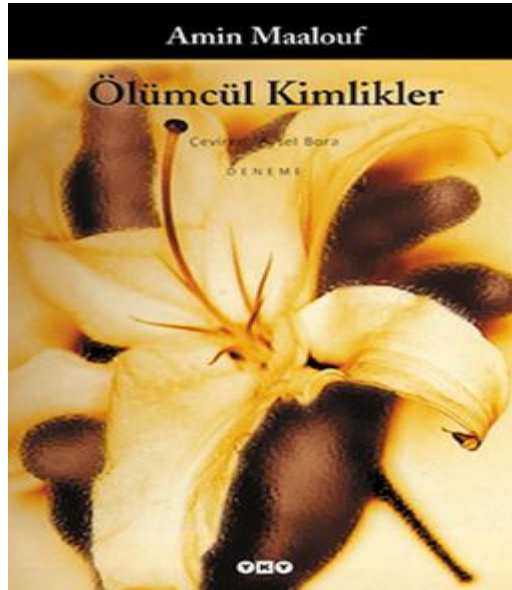
Amin Maalouf, Les Identités Meurtrières (Ölümcül Kimlikler), 2000,
Çeviren: Aysel Bora, 25. Baskı, İstanbul, Mart 2007, Yapı Kredi Yayınları

Makalenin
Gönderim Tarihi:
08/10/2020

Naime KESKİN^a

^aTokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi,
namekeskn@icloud.com, ORCID: 0000-0001-5297-346X

Makalenin
Kabul Tarihi:
21/10/2020
111-118

ÖNSÖZ

Yazar, denemeye başlamadan önce biraz kendi hayatından bahsetmektedir. Doğduğundan bu yana kendisine sorulan nerelisin sorusuna cevabının hiç değişmediğinden bahseder. Fransız ya da Lübnanlı değilim her ikisiyim der. Kimliğin parçalara ayrılamayacağını söyleyen yazar kendisinin tek bir kimliğe sahip olduğunu anlatır. İnsanların bu ısrarcı sorgulamasının kendisini uzun zamandır gülümsetmiştir ve ancak buna artık pek gülmediğini hatta tehlikeli olduğunu söylemektedir. Bu tehlikenin nedeni karmaşık bir kimliğe sahip olan insanların toplum tarafından kabul görmemesidir. Örneğin Cezayirli ana babadan Fransa’da doğan bir genç, içinde iki aidiyet taşımaktadır ve her ikisini de üstlenecek durumda olması gerekir. İster dil söz konusu olsun, ister inanışlar, yaşam biçimi, aile ilişkileri, mutfak zevkleri karışmış durumdadır. Bu genç hayatını dolu dolu yaşamakta özgür hissetse de kendini, bir tahakküm altında hissedecek ve bu onu yıpratacaktır. Çünkü hep bir tarafı seçmek zorunda bırakılacaktır. Yazar verdiği bu örneğin özel bir yanının olduğunu söyler ve kitabın ilk kısmı olan “Kimliğim, Aidiyetlerim ” e giriş yapar.

I. KİMLİĞİ, AİDIYETLERİM

Denemenin ilk kısmında yazarlık hayatının ona çok şey öğrettiğini dile getiren yazar, sözcükleri kullanırken çekindiğini belirtmiştir ve bu sözcüklerden en zorunun “kimlik” olduğunu söylemiştir. Herkesin bu sözcüğün ne anlama geldiğini bildiği sandığı durumu eleştirmiştir. Yazar kimlik kavramını yeniden tanımlamak istememiştir. Bunun yerine neden bugün bunca insanın dinsel, etnik ya da ulusal kimlikler adına cinayetler işlediğini anlamaya çalışmıştır.

Kimlik cüzdanında örnek vererek ilerleyen yazar, bu belgenin filancaya ait olduğunu ve diğer tüm insanlar arasında ister tıpatıp benzeri olsun onunla karıştırılmayacak olmasını gösteren bir işaret yelpazesine benzetir. Yani kimlik insanları, başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir. Kişilerin kimliklerinin resmi kayıtlarda görünenlerle sınırlı olmadığını söyleyen yazar, bunun arkasında bir yığın ögenin olduğundan bahseder. İnsan mutlaka kendini bir yere ait hisseder. Bu bir ulus, bazen iki ulus, bir grup, az ya da çok geniş bir aile, bir eyalet, bir köy olabilir. Ancak bu öğelerin hepsi aynı derecede önem taşımaz, ama hiçbiri de tam olarak anlamsız değildir. Bunlar kişiliğin yapı taşlarıdır. Bu öğelerden her birine çok sayıda bireyde rastlamanın mümkün olduğunu ifade etmiştir. Ancak iki farklı insanda aynı

bileşimin asla bulunamayacağını her birinin kendine özgü değerleri olduğunu anlatmış ve insanları birbirinden ayıran şeyinde bu olduğunu belirtmiştir.

Kimlik kavramına, Saray Bosna’da bir kahvehanede tanışan, birbirini seven, sonra da evlenen bir Sırp erkeği ile Müslüman bir kadının durumunu örnek verir. Bundan böyle her ikisinin de kimliklerini asla bir çift algılamayacaklarını vatana bakış açıları ya da inançlarının eskisi gibi olmayacağını ifade eder.

Her biri, ailelerinin onlara miras bıraktığı aidiyetleri daima içlerinde taşıyacak ama bunları algılama biçimleri farklı olacaktır.

Kendi hayatından bahseden yazar; ailesinin geniş bir yayılma kökü olduğunu anlatır. Hıristiyan olması ve ana dilinin Arapça olması kimliğini oluşturan temel çelişkilerden biridir. Bu dil onu he gün dualarda kullanan ve birçok insanın kendisi kadar iyi bilmediği Arapça ile bir bağ oluşturmaktadır. Her şeye rağmen hem Arap hem de Hıristiyan olmanın çok özel ve az rastlanır, taşınması kolay olmayan bir durum olduğunu ifade eder ve hayatını boyunca aldığı bütün kararlarda bunun belirleyici olduğunu itiraf eder. Aidiyetlerinin her birinin onu çok sayıda insana bağladığını ve aidiyetlerinin çoğaldıkça kimliğinde özel bir durum ortaya çıktığını anlatır. Her insanda birtakım otak aidiyetlerinin olduğunda bahsetmiş, ancak bütün aidiyetlerinin kendisiyle paylaşamayacağını belirtmişti. Denemeyi yazarken kendi kimlik muhasebesini yapmakla işe koyulmuştur.

Bütün insanların eşit olmadığını ama her birinin farklı olduğunu savunmuştur. Yazara göre kuşkusuz bir Sırp bir Hırvat’tan farklıdır, ama her Sırp da bütün öteki Sırlardan farklıdır ve her Hırvat da bütün öteki Hırvatlardan farklıdır. Toplumların kolayca kaçtıklarını birbirinden farklı insanları aynı kefeye koyduklarını, gene kolaylık olsun diye onlara cinayetler, toplu eylemler yüklemenin duygusuzca yargılar olduğunu ve kimi zaman kanla sonlandığını belirtmiştir. Bütün çağlardan itibaren ifade alışkanlıklarının bugünden yanına değiştirilmeyeceğinin gerçekçi olmayacağını ifade etmiştir. Ama herkesin sözlerin masum olmadığını tarih boyunca kötü ve ölümcül sonuçlar ortaya çıkardığını savunmuştur.

Kimliğin bir çırpıda verilemeyeceğini yaşam boyunca oluşup ve değişeceğinin altını çizmiştir. Doğarken insanın içinde var olan kimlik öğelerinin - cinsiyet, renk...- doğuştan gelmediğinin ve özellikle cinsiyeti belirleyen sosyal çevre değil ama bu aidiyetin yönünü belirleyen gene de o olduğunu ifade etmiştir. Kimlik öğeleri arasında doğuştan gelenleri tartmak için aydınlatıcı bir mantık oyunundan bahsetmiştir. Bunu da yeni doğmuş bir bebek örneğiyle pekiştirmiştir. Bir kişinin belli bir guruba ait oluşunun

belirleyen şeyin temelde başkaları olduğunun ne kadar doğru olduğunu tartışmıştır. Her bir insanın yasaklanan ya da tuzaklar kurulan yollar arasında kendine bir yol açmak zorunda olduğunu ve bu durumda insanların kendisi olamayacağını ancak ne oldukları bilincine varmaları gerektiğini ifade etmiştir.

Yaşamın her aşamasında, insanların aidiyetlerine karşı tavırlarını belirleyen bunla asıdaki hiyerarşik yaralardır. İnsanlar dinleri yüzünden eziyet gördüğünde, derilerinin rengi ya da yamalı giysileri veya şivesi yüzünden aşağılandığı ya da alaya alındığında bunu unutmazlar. Yaza göre bir insanın kimliği başına buyruk aidiyetlerin birbirine eklenmeleri değildir, kimlik bir “yamalı bohça” değildir. Gergin bir tuval üzerine çizilen bir desendir; tek bir aidiyete dokunulduğu an, sarsılan bütün bir kişilik olacaktır. Zaten çoğu zaman insanların saldırıya uğradığı aidiyetlerini savunmadaki güçsüzlükleri gizlediğini ve bu durumun insanların derinliklerinde kaldığını ifade etmiştir. Yazar kitabın başından beri “ölümcül” kimliklerden söz eder. Bu tanım ona göre kınanması gereken yani, kimliği tek bir aidiyete indirgeyen insanların taraf tutucu, katı, hoşgörüsüz, baskıcı, kimi zamanda kendini yok edici bir tavra yerleştirmelerini açıklamaya çalışmıştır. Dünya bugün dahi eziyet çeken eski çilelerin anısını içinde saklayan ve intikam anını düşleyen yaralı toplumlarla doludur. Dünyanın onların çektiklerine duyarsız kalmaması, onların kendi dillerini özgürce konuşma, dini vecibelerini korkusuzca yerine getirme ya da geleneklerini koruma arzularını paylaşması gerektiğinin altını çizmiştir.

Yazar kimliğim aidiyetlerim kısmının son bölümünde göçmenlerin ya da azınlık mensuplarının duyarlılığını aktarmıştır. Herkesin köklerinin dayandığı topraklara hiç benzemeyen bir evrende yaşamaya zorlandıklarını, herkesin başka diller, başka işaretler öğrenmek zorunda olduğunu ve insanların da bu izlenime nasıl kapıldıklarını anlatmıştır. Göçmenlerin birçoğunun terk ettikleri ya da terk etmeyenlerin de kendi topraklarını tanıyamaz hale geldiğini ifade eder. Bunun da doğal olarak geçmişe özlem eğilimli olan insan ruhunun hiç eksilmeyen bir özelliğinden kaynaklandığını belirtir. Bu yüzden, göçmen statüsü sadece doğum büyüdükleri yerden koparılan insanlar kategorisiyle sınırlı değildir.

II. MODERNLİK ÖTEKİNDEN GELİNCE

Ülke coğrafyalarında kimliklerin temelde tarihinden söz ederken he şeyin başlangıcı ve seyrinde kimliğe etkisinin önemini vurgulamaktadır. Arap dünyasındaki dini inanç ile Hıristiyan öğretilerinin kimi modern durumların (örneğin hoşgörü, demokrasi) gerçekte ne dediği üzerinde sorgulamanın

önemsizliğini anlatmaktadır. Ki bir sorgulama olacaksa bunun da sorgulamanın her aşamasında tarafsız titiz bir tavır göstermek gerektiği üzerinde dikkat kesilmiştir.

Hıristiyan ve Müslümanlığın kıyaslanabilen ölçütlerini kıyaslamış ve evrimin Batıda olumlu gelişiminin karşısında Müslüman dünyasında düş kırıcı olmasının nedenini ve Hıristiyanlığın Batı ifade özgürlüğüne saygılı toplumlar ortaya çıkarabilişken, Müslüman dünyasının neden fanatizmin kalesi olarak görüldüğü sorusunu örnekler çoğaltarak tasvir etmiştir.

Dinlerin halklar üzerindeki etkisinin fazlaca abartıldığını düşünmekte, tersine halkların dinler üzerindeki etkisinin dikkate alınmadığını, komünizm ve Rusya örneğiyle vurgulamıştır. Toplumlar, dinlerini binlerce küçük kale darbesiyle şekillendirmektedir. Müslüman dünyasında, Müslümanların meydana gelen her olayı “İslam” başlığı altında toplama alışkanlığını yadsımıştır.

Etkileşimin karşılıklı olduğunu toplumun dini, dinin de toplumu biçimlendirdiğini ve buna rağmen insanların bu diyalektiğin sadece bir yüzünü görmeye sürüklediğini belirtmiştir. Monarşinin, Hıristiyanlığın ayrılmaz bir parçası olduğu nasıl ortaya çıktıysa, Afganistan, Cezayir gibi örnekler vererek şiddetin, gericiliğin, İslam’ın özüne has olmadığını anlaşılması için birkaç kuşak geçmesi gerektiğine inanmaktadır. Batıda toplumun dini modernleştirdiğini, Müslüman dünyasında ise kendisini modernleştiremediğini söylemiştir. Gezegende nerede ne yaşanırsa yaşansın, artık her türlü modernleşmenin Batılılaşma olduğunu belirtmiştir. Yazara göre modernliği reddetmek kendine yabancılaşmak demektir.

Modernliğin ötekinin ürünü olduğunda bazı insanlar gericilik gösterdiğini şaşkıncu bulmamaktadır. Hayatın her alanında bir umutsuzluk ve aşağılanmanın yaşandığı, insanın kişiliğinin bunlardan etkilenmeden çıkamayacağını vurgulamış ve kimliğin tehdit altında olması insanın kendisini bir öksüz hissine kaptırmasına neden olacağını anlatmıştır.

III. GEZEGENSEL KABİLELER HAVASI

Bütün dünyada her kökenden kadı ve erkeklerin aidiyetlerini öne sürerken geçmişe nazaran bugün hangi dine ait olduklarını korkmadan söylediklerini vurgulamıştır. Yazara göre, din şimdi manevi bir sığınaktır. Komünizmin dünyaya olan yadsınamaz etkisinden bahsetmiş ve bu ideolojiyi din ile bağdaştırarak çeşitli ideolojilerden örnekler vermiştir. Batı modelinin tüm dünya üzerindeki etkisinden bahsetmiş ancak batının kendi zaferine rağmen kendi metropollerinde yoksulluk, uyuşturucu ve bir yığın felakete baş etmek zorunda oluşunu da belirtmiştir. Batıya özlem duyan insanların

göçmenlikten başka çareleri olmadığını vurgulamış ancak doğuştan varlıklı olmayan herkesin, çok çabuk değişen dünyada yerinin neresi olduğunu bulmakta zorlandığı ve İslamcı hareketin etkisine kendilerini kaptırıldığını düşünmektedir.

Kimlik kavramına farklı bir bakış getirildiğinde insanca bir özgürlük yolunun çizileceğini düşünmektedir. Zamanın havası kavramından açıklamaya çalışırken Arnold Toynbee'nin insanlık yolunun merhaleden gerçekleştiği yönündeki kanısından yararlanmıştır ve Toynbee'nin de varsayımından hareketle insan toplumlarının farklılıklarını vurgulamak için ötekiler arasına sınırlar çizerek bu farklılıkları azaltmayı hedeflediklerini belirtmiştir. İnsanların hiçbir zaman şimdiki kadar ortak imaja, söyleme sahip olmadığını bunun da hızlı küreselleşmenin beraberinde getirdiği kimlik ihtiyacının güçlenmesi gibi bir tepkimeye yol açtığından kuşku duymamaktadır. Dinsel aidiyetin aşılmasından söz ederken dinin kendisinin aşılması gerektiğini düşünmemektedir. Din olmayan bir dünyayı tahayyül edemeyeceğini belirten yazar maneviyat ihtiyacının aidiyet ihtiyacından ayrıldığı bir dünya hayal etmiştir.

İnsanın inançlara, bir kütle, maneviyatı yüksel değerlere, bunların ortak yaşadığı gruplara girme ihtiyacı hissetmemesinin kimlik ihtiyacını doyurmada ki yadsınamaz etkisini vurgulamıştır. Sokakta rastgele çevrilen bir insana, atalarımızdan daha fazla yakın olduğumuzu söylemiş ve bu yakınlığın sadece dış görünüşte olmadığını ahlak kavramında ya da düşünme alışkanlığında olduğunu kaleme almıştır. Bugün inanan insana tamamı ile kabul edilebilir gelen pek çok davranışı bizim eski din kardeşlerimizde tasavvur dahi edilemeyeceğini belirtir. İnsanların iki mirasa sahip olduğunu söylemiş ve bunlardan “dikey” olanını atalarımıza ait olan gelenekler diye tanımlarken “yatay” olanı çağımızdan, çağdaşlarımızdan gelen miras olarak tanımlamıştır. Yatay mirasla öne çıkmaktan ziyade dikey mirasla öne çıkmayı yanlış bulduğunu belirtmiştir.

Evrenselliğin hâkim olduğu dünyada farklılıklar büyük bir hırsla vurgulanıyorsa bunun sebebi daha az farklı hale gelmektir. Gelişmemiş ülkelerin insan haklarına gelişmiş ülkelere daha az önem verildiği, bunun da aşağılayıcı bir tutum olduğunu anlatmıştır. Saygının milletlerin tarihine saygı göstermek, aynı insanlığa ait olduğunu kabul etmekle olduğunu vurgulamıştır. Evrensellik kavramının esası budur.

Dünyalaşmadan bahseden deneme yazarı bunu Amerikalılaşmaya benzetmektedir, bunu başlıca sonucu da dünyanın aynı dili, aynı sosyal sistemi, aynı yaşam biçimini göstermesidir.

IV. PANTERİ EVCİLLEŞTİRMEK

Kitabın vermek istediği mesajı bir kez vurgulamış, dünyalılaşıma kavramının kapsadığı durumların bütününe kucaklamaya çalışmadığını belirtir. Tıpkı ilk bölümde yaptığı kimlik kavramını didik didik incelemeye çalışmadığı gibi düşüncelerinin bir sapmadan yola çıktığını belirtir ve ona göre bir modernlikte yabancı eli varsa toplumlar, onu reddetmeye ondan korunmaya başlar. Yazara kimlik simgeler işidir. Bir topluluğun asına kendisiyle aynı tınılara sahip olan, aynı ten rengine ya da aynı benzerliklere sahip olan insanlar bir “aidiyet zinciri” oluşturur. Bir topluluk için gerçek olan, sosyal bir grup için ulusal ya da küresel bir toplum için de gerçektir. Nerede olursa olsun insanların kimlik ihtiyaçlarını doyuma ihtiyacı vardır.

Birçok insanın kendini boşluğa kaptırıp ne olup bittiğini anlamadan, evrensel kültüre yapacağı katkılardan vazgeçtiği anlatmıştır. Birçok insanın da bu konuda kurban rolünü üstlenmeyi sevdiğini ifade etmiştir. Yazar göre bu çok acıdır.

Bir kültür ve kimliği tanımlayan öğeler arasında sürekli olarak dilden söz eden yazar kitabın son bölümünde ortak değerler kümesinden dili çıkarmıştır. Yazar için dil, kendimizi kabul ettiğimiz bütün aidiyetlerimiz arasında neredeyse her zaman belirleyici olanlardan biridir. Yazara göre bunu en başlıca rakibi de dindir. Her insanın kimliğini bir dile ihtiyacı olduğunu bu dilin yüz binlerce kişinin ortak dili olabileceğini, bazen de birkaç bin kişinin, bunun bir önemi yoktur önemli olan aidiyet duygusudur. Herkesin güçlü ve güven verici bir kimlik bağına olan ihtiyacını saptamıştır. Yazara göre dillerin eşitsizliği de söz konusudur. Yazar denemenin son sayfalarında deneye neredeyse iki başlık vereceğini belirtmektedir. İkinci başlık panteri evcilleştirmektir. Bundan vazgeçen yazar neden panter? sorusunun cevabını; panterin eziyet edildiğinde öldüreceğini, serbest bırakılırsa öldüreceğini en kötüsü de yaralandıktan sonra onu doğaya bırakmak olacağı şeklinde açıklar. Ancak gene de panter evcilleştirilebilir. Bu durum yazarı kimlik arzusu konusunda söylemek istediği şeydir.

SONSÖZ

Yazarın vermek istediği mesaj: dilin ölmesini önlemek için, büyüdüğü kültürü tanıtmak, saygı duyulmasını sağlamak ve sevdirmek gerekir. Bir şeylere inana insan, yeterince tutku ve yaşama iştahı taşıyorsa dünyanın bugünkü kaynaklarıyla düşlerini gerçekleştirebilme fırsatı bulabilir. Genelde, bir yazarın son sayfaya geldiğinde en kalpten dileğinin, kitabının

yüz yıl sonra hâlâ okunuyor olması isteğini belirtmiştir. Ancak kendisinin bu dileği biraz farklıdır. Yazara göre; torunu yetişkin biri olduğunda aile kitaplığında bu kitaba rastlarsa, bir göz atmasını, sonra omuz silkerek hâlâ büyükbabasının zamanında böyle şeylerin konuşulmasına hayret etmesini beklemektedir.